

toga ovoj knjizi nedostaje. Dobro i izpravno su zapaženi nedostatci današnjega čovjeka, dati su mnogi i valjani savjeti i opomene, ali knjizi nedostaje izpravna i čvrsta uporišta, zaokružena i cjelovita nazora na svijet i život. Da dokažemo ovu tvrdnju, valja iztaći ovo: pisac kaže, da će se samo po sebi riješiti mnoga društvena pitanja, kada se sve uredi »prema čovjeku kao vrhovnoj vrijednosti, a ne prema lažnim kriterijima, riečima i praznim pojmovima« (str. 19.) Na drugom mjestu spominje (str. 185), da »u središtu svake kulture stoji čovjek, koji predstavlja vrhovnu vrijednost, prema kojoj se sve drugo ravna i mjeri!« Ovo izticanje čovjeka kao »vrhovne vrijednosti« ne čini nam se prikladnim i opravdanim. Čovjek je, istina, kruna stvaranja i najodličniji stvor Božji, ali u tom smislu pisac, čini se, ne govori. Imamo dojam, da je to izticanje čovjeka »kao vrhovne vrijednosti« više u smislu autonomizma, a to moramo osuditi. A pogotovo valja osuditi moralni relativizam, koji očito izbija iz ovih rieči: »Glavno je pravedno i triezno proučiti, da li propoviedani moral ima stvarne odgojne vrijednosti, da li on ozbiljno doprinosi prilog poboljšanju ljudskih i društvenih odnosa. To je glavno, a da li je dotični moral usidren na zemlji ili na nebesima, nije toliko važno.« (str. 186).

Mi pak smatramo, da je to upravo vrlo važno, pa ako se želi doći do boljega čovjeka, onda valja biti na čistu, da će se taj cilj postići samo i jedino po moralu, koji ima božanski i nadnaravni izvor. Nije ovdje mjesto o tom na široko razpravljati, ali svaki »veleučeni redovnik« i profesor teologije znati će to piscu objasniti.

Niti naročito izticanje materialnog blagostanja kao uvjeta jednog čestitog života (str. 113), a neimaštine kao uvjeta nemoralnog, ne čini nam se dosta opravdanim i obrazloženim. »Lako je ne proklinjati Boga ni ljude onima, kojima su nebo i zemlja dali sve, što trebaju za život svoj i svojih. A što može biti nego pakao u kući punoj čeljadi gladne, nevoljne, nezaposlene i bose?... Moraju padati ružne i nepristojne rieči...« Zar baš moraju? I zar ne padaju ružne i nepristojne rieči i kod onih, kojima su nebo i zemlja dali sve? Često puta čak u većoj mjeri nego kod onih drugih.

Budući da je knjiga namijenjena srednjoškolskoj mladeži, bilo bi vrlo koristno, da je pisac uvrstio i jednu razpravu o religiji: o njenoj vrijednosti i značenju za pojedinca, društvo i državu. Kod pisca ovih eseja vidi se, istina, dobra volja i težnja k duhovnom svijetu. Ali se vidi i pomanjkanje jakosti, da razgrne svjetlo vjerske istine, da na nj upozori omladinu, da ga prikaže kao stup prema kome ojađeno čovječanstvo treba danas da pruža svoje ruke. Zašto se naši dobri laici uztručavaju istini pogledati otvoreno u lice? Zašto zastaju na po puta?* Knjiga bi tako dobila na vrijednosti, i mogli bismo je spremnije preporučiti našoj katoličkoj mladeži. Ovako će je katolički odgojitelj tek sa stanovitim krzmanjem preporučiti i dati mladeži u ruke.

Dr. Josip Salač

Dr. Stjepan Zimmermann: Kriza kulture, kulturno-filozofijske studije iz suvremene socialne filozofije, izdala Hrvatska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1943, osmina, 280 strana, cijena 300.— Kuna.

Nema sumnje, da je danas čovječanstvo razdijeljeno, raztrgano, zavađeno, kako to valjda još nikada u svojoj poviesti nije bilo, iako bi baš danas — zahvaljujući tehnički zrakoplova, krugovala, televizije — moralo biti ujedinjenije, nego ikada. Kao što ga u stvari tehnika čini jednim malim svijetom, tako bi ono uistinu i u duhu moralo biti jedno i jedinstveno. No ono baš to nije. Naprotiv duh čovječanstva zapao je u pravi kaos. Šta je pometnija jezika kod Kule Babilonske prema današnjoj po-

* Dakako, da taj esej ne bi smio biti napisan u duhu vjerskog indiferentizma.

metnji duha i načela, prema današnjoj, toliko puta utvrđenoj, beznačelnosti kao načelu? Šta je seoba naroda šestoga stoljeća prema današnjoj seobi duhova sa svim mogućim suvremenim sredstvima putovanja i promičbe? Šta je to nego kaos, ako čovjek više ne bi smio biti »homo sapiens«, već samo nekakav »homo oeconomicus«? Nije potrebno čitati Spenglera i Gasseta, da se istom tada pomisli na propast Zapada i na pobuna masa, nego je dosta proživljavati dnevno ili noćno zavijanje sirena na uzbunu, da se s užasom i stravom na vlastitim živcima osjeti potrebanje temelja ljudske civilizacije, koje danas prieti groznom propašću, nego je nekada bilo vandalsko haranje i tatarsko pustošenje.

Obstojnost krize, u koju je duh čovječanstva zapao, nedvoumna je. Ta je činjenica tako jednodušno priznata, da o njoj više nije potrebna nikakva druga razprava. Valja odrediti samo to, odakle ta kriza zapravo potječe, u čemu ona stoji i kako da se napokon izleći.

Tome mučnom i napornom poslu posvetio je Dr. Zimmermann posebnu pažnju. Plod toga njegova rada i nastojanja jest njegova najnovija, po dubini sadržaja najoriginalnija, a po sintetičkoj zaokruženosti različitih pogleda, životna knjiga — opus virile u potpunom smislu rieči. — Kriza kulture.

Knjiga Dra Zimmermanna sastoji se od četrnaest filozofijsko-socialnih eseja. Svaki od njih je samostalna cjelina, stvoren za posebnu zgodu i o posebnoj temi suvremenog zbiljanja. Tako smo na pr. jedan od njih — Kultura i rat — slušali kao predavanje u Pučkom sveučilištu, drugi je — Kako će filozofija kulture prosuđivati našu sadašnjost — izrečen na svečanoj sjednici Hrvatske Akademije. No unatoč tome svi eseji, skupljeni u knjigu služe jednoj te istoj svrsi, usmjereni su jednom te istom cilju — rješavanju suvremene krize kulture, koji cilj baš zbog raznolikosti vremena postanka i samog sadržaja pojedinih eseja biva još jače sa svih strana osvietljen, što jamačno ne bi bio slučaj, da je cela knjiga pisana »na dušak«. Osim dvaju navedenih eseja i osim uvodnog i završnog razmatranja nalaze se u knjizi još ovi eseji: Pojam kulturne krize, Sociološki problem suvremene krize, O Platonovoj »Državi«, Usmjerivanje života, Filozofija društvenog života, Pitanja čudorednog kulturnog života, Etički problem, Religija i odgoj, Problem kršćanstva i napokon Europski život.

Tematika eseja već sama po sebi najjasnije govori o punoj suvremenosti i važnosti ove knjige. Njezina je svrha, kako Dr. Zimmermann sam veli u Uvodnom razmatranju, »rješavati suvremenu krizu kulture« i »sudjelovati u stvaranju budućnosti, koju strepnjom izčekuje današnje čovječanstvo«, a sve to s osobitim obzirom »na sadašnje razdoblje u životu hrvatskoga naroda«. Knjiga hoće da nas uvjeri, da je »optimistički pogled u pobjedu istine najdragocjenija imovina kulturna čovjeka«.

Nastaje pitanje, kakva je sama unutrašnja razradba knjige ili drugim riečima, kojim putem i načinom Dr. Zimmermann prosljeđuje sebi postavljenu cilj — rješavanje suvremene krize kulture?

Ponajprije Dr. Zimmermann pokazuje mnogostranost i razrožnost najglavnijih svjetskih ideologija i nazora, koji pokreću životom današnjice. U tu svrhu daje on uistinu pregled sveukupnog kulturnog života današnjeg čovječanstva. Svestranim kritičkim izpitivanjem s gledišta civilizacije i kulture kao takove, s gledišta filozofije, sociologije i poviesti opipava on bilo suvremenog života. Panoramskim pregledom, da tako kažem, razodkriva on sve njegove kutove i zakutke. Nijedna pojava suvremenog kulturnog života čovječjega duha ne izmiče oštini njegova kritičnog prosuđivanja. Na taj način knjiga Dra Zimmermanna postaje compendium svjetske misli.

Kroz labirint suvremene svjetske misli Dr. Zimmermann je pouzdani i izkusni vodič. Iz njegovog djela je očito, da je on sve muke lutanja svjetskoga duha duboko i iskreno pratio i suosjećao. Nema dakle sumnje, da knjiga Dra Zimmermanna vjerno skicira plan suvremenog labirinta ljudske misli, da je ona najpouzdaniji putokaz snalaženja u njemu. Njegovo tumačenje dobiva neposrednu uvjerljivost.

Zahvaljujući iztaknutim odlikama, knjiga Kriza kulture ostat će trajni poviestni dokument. U pogledu sintetičkog prikazivanja svjetske krize duha sačuvat će ona svoju vrijednost zauvijek. Točnim registriranjem suvremenih potresa i muka, zabilježbom tolikih strujanja ljudskog duha ona će biti spomenik naših dana, izgrađen jedanput zauvijek.

Posebna novost knjige jest njezina sociozofska strana. Da se uoči ta strana, treba pročitati osobito socialne eseje: Sociološki problem suvremene krize i Filozofija društvenog života. Ispitujući naime uzroke suvremene krize Dr. Zimmermann ne traži njezino podrijetlo samo na čisto filozofijskom polju, nego, kako to traže suvremeni pogledi, i na polju sociologije. Za točnije određenje suvremene krize Dr. Zimmermann se morao osvrnuti i na sociološke prilike u svijetu. A to je on i učinio. Njegova knjiga ima iscrpan pregled nesamo starijih sociologa, nego i sociologa naših dana sa svim njihovim sustavima, kao i zbiljsko socialno stanje. Stupanje Dra Zimmermanna novim putem sociozofije došlo je jamačno najviše do izražaja u najaktuelnijem pitanju našega vremena, u pitanju rata. Problem rata osvietljen je ne samo s gledišta religije, filozofije i morala, nego isto tako i s gledišta sociologije. (Izp. osobito str. 34.—44). Tim putem prikaz suvremene krize kulture biva samo još podpuniji i cjelovitiji.

S obzirom na današnje prilike razumljivo je, da Dr. Zimmermann u svome studiju znatno mjesto posvećuje suvremenim oblicima i manifestacijama komunizma. U ovoj njegovoj knjizi on je osvietljen sa svih strana. O njemu je rečeno sve, što god se dosad utvrdilo, i teško, da bi se još nešto od važnosti o toj temi dalo reći. U tom pogledu pruža knjiga najveću korist i daje priliku zabilježiti mnogu i mnogu sugestiju, potrebnu u svagdanjem razgovoru i razpravljanju.

Uz sociozofsku stranu knjige moramo naglasiti i njezinu historiozofsku stranu. Što se te strane tiče, knjiga je kod nas absolutni novum. Ta koliko je mislilaca naš specifično hrvatski problem narodnog obstanaka, narodne samostalnosti i državnosti promatralo pod vidom filozofije? A to čini eto Dr. Zimmermann. Odmah na prvoj stranici, u svom Uvodnom razmatranju iztiče, da će s posebnim obzirom promatrati »sadašnje razdoblje u životu hrvatskog naroda«. Dosljedan tomu uz obćečovječansku tematiku veže on istovremeno našu specifično hrvatsku problematiku. Platonskom načelnošću zadire on u samu srž našega hrvatskog narodnog problema i daleko od svake pomodnosti i promičbenosti razsieca on njegove čvorove i ukazuje na rješenje, ne efemerne, konstelacione, nego trajne vrijednosti.

Historiozofija ili filozofija historije ima zadaću odrediti, u čemu stoji specifična bit pojedine narodne kulture i što mora svaki narod — kao opravdanje za svoj obstanak i svoju samostalnost — dati u zajedničku riznicu čovječanstva. Svakom je narodu Promislom i poviešću određeno njegovo vlastito poslanje. To poslanje mora narod u prvom redu izvršiti. Ono je njegova izkaznica i opravdanje pred svesvjetskom poviešću. Ono je njegov *raison d'être*. Treba zbog toga odrediti i znati, koje je specifično narodno poslanje.

Dr. Zimmermann, neumorni pregalac i trudbenik na polju hrvatske misaonosti, ore eto prve brazde i na njivi hrvatske poviesti, promatrane s gledišta historiozofije. Njegovo filozofijsko promatranje hrvatske poviesti treba sačuvati i na njemu dalje graditi hrvatsku poviest.

Historiozofsko promatranje hrvatske poviesti dolazi osobito do izražaja u eseju: Kako će filozofija kulture prosuđivati našu sadašnjost, od kojega je napose liep i značajan završetak. (Str. 112).

Nakon obavljene analize prelazi Dr. Zimmermann na sintezu, kako u pojedinim esejima, tako i u cijeloj knjizi. A mi završavajući prikaz analitičkog posla Dra Zimmermanna možemo pitati, na kraju svega, do kojega zaključka dolazi on u svojem razmišljanju? Ili drugim riečima:

kako on odgovara na pitanja, odakle potječe današnja kriza kulture, u čemu ona sastoji i koji je najbolji izlaz iz nje?

Cielo razmišljanje Dra Zimmermanna svest ćemo u jedno i kazati svojim riječima ovako: Kriza kulture današnjeg čovječanstva je neporeciva, a dolazi odatle, što mnogostrukost i razročnost suvremenih ideologija ne mogu imati unutrašnjeg jedinstva ni neke »čvrste točke«, o koju bi se sigurno uprle. Racionalizam i pohlepa za prevažću raztrgaše ljudsku dušu. Ova raztrganost ljudske duše dovela je čovjeka dotle, da ju je izgubio i predao se u robstvo materije, koja se sada okrenula protiv njega, učinila ga strojem i zavladała njime.

Prvi je dakle uvjet za izlaz iz suvremene krize kulture oslobođenje od materializma i čistoga racionalizma, a zatim usmjerivanje na put stvaranja cjelovitosti duše.

Koji je prvi korak na tom putu? O njemu knjiga Kriza kulture upravo najljepše i najuvjerljivije govori, te ta strana i čini najoriginalniji i najvažniji dio čitavog rada. Ta je strana najpozitivniji dio ciele knjige.

Neprestani ceterum censeo Dra Zimmermanna za izlaz iz suvremene krize kulture jest: čudoredni preporod čovjeka, koji se — da uzput dodamo — ne može postići samim prosvjetljenjem razuma, nego i istovremenim oplemenjivanjem volje i srдца. Mogli bismo navesti nebrojena mjesta iz knjige, na kojima se sveudilj ponavlja misao: »Čudoredna pobjeda čovječanstva jest posljednji najviši cilj svih borba, koje će u poviesti čovječanstva zadržati najdublji kulturni smisao života« (str. 19). Ili: »Obćenito možemo reći, da kriza sastoji u praktičnoj negaciji etičkih vrijednosti« (26), »Čudoredno oplemenjeni um treba da vlada među ljudima« (61) kao i zaključak: »Bez obzira na pobjedu oružja, suton kulture je neizbježiv, ako ne prevlada istinski preporod društveno čudorednog života« (144).

Možemo zaključiti: Dr. Zimmermann je svoje stanovište podpuno jasno obrazložio i utvrdio. Sa svoje strane on je sve učinio, da knjiga izvrši svoju blagotvornu misiju. Pisana nesamo oštrinom uma, nego i toplinom srдца, imade stranica najčistije metafizike, ali ujedno i — rekao bih — upravo pjesničkoga zanosa (u potonjem pogledu u ljubavi prema hrvatskom narodu, uz toliko drugih stranica, osobito se iztiču str. 96., 97. i 98.) Djelujući na taj način na cielu dušu čovjeka, knjiga je kadra oduševiti i zanieti čitaoca. Zato će ona, nema sumnje, svoju ulogu častno i obilno izvršiti kod svakoga, tko je bez predzaseda pročita.

I po svom sadržaju i po svojoj metodi obradbe knjiga stoji na znanstvenoj visini. Takva, kakva jest, služi na čast nesamo hrvatskom narodu, nego bi se njome ponosio i svaki evropski narod, mnogo veći i napredniji od hrvatskoga. Kod nas je ona našla zasluženo vanjsko priznanje u činjenici, da ju je izdala Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti, najviša naša naučna ustanova.

Čitateljima Bogoslovske Smotre bilo bi suvišno knjigu preporučivati, jer djelo »Krizu kulture« Dra Zimmermanna odgovara priekoj potrebi hrvatske inteligencije za dubljim, ozbiljnim filozofijskim pogledima. Kao izraz suvremene stvarnosti, a ipak ne utučen i ne zamračeni pesimizmom »propasti Zapada«, već osvijetljeno i zanešeno optimizmom čudorednog preporoda čovječanstva — ono mora postati doživljaj intelektualca — njegov praeambulum spiritualitatis i etičkih nazora.

Dr. Juraj Paša

Dr. V. Keilbach: Tajanstvene poruke »duhova«. Da li se javljaju duše pokojnih? Zagreb, 1943, 12°, str. 64, ciena 40 Kuna.

Gornja knjižica prof. dra. Keilbacha odgovara na sva pitanja, što običnoga čovjeka zanimaju, kad je govor o spiritiziranju. Unatoč činjenice, da se spiritisti nisu pomogli s odgovorima »duhova« ni sebi, ni ljudskom društvu ni u jednom pitanju, spiritističke se zabave održavaju i nadalje. Možda im manje poklanjaju vjeru inteligentniji krugovi, a u većem dielu ljudi bez jače inteligencije. Iznositi dakle u popularno-znanstvenom obliku